

NELER ÖĞRENECEĞİM?

- Türk İnkılabının Dayandığı Temel İlkeler
- Cumhuriyetçilik
- Milliyetçilik
- Atatürk Milliyetçiliği ve Esasları
- Halkçılık
- Laiklik
- Devletçilik
- İnkılapçılık

TÜRK İNKILABININ DAYANDIĞI TEMEL İLKELER

Türk inkılabı, tarihi ve sosyolojik gelişmelerin bir sonucu olup, Atatürk'ün öncülüğünde yürütüldüğü için Kemalizm ya da Atatürkçülük olarak adlandırılmıştır. Kurtuluş mücadelesi ile başlayan Kemalizm, bir fikir ve ideal olarak Türk halkı tarafından kabul edilmiştir. Kemalizm ya da Atatürkçülük tabirleri birbirinden farklı olmayıp, eş anlamlı sözcüklerdir¹. Günümüzde daha çok "Atatürkçülük" tabiri kullanılmakta ise de Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul Hükümeti tarafından "Kemali" diye adlandırılmış, yabancı kaynaklarda da "Kemalist hareket" ya da "Kemalizm" olarak nitelendirilmiştir. Kemalizm, soyut ve tartışma kabul etmeyen kalıplaşmış bir inanç sistemi, yani dogma değildir. Aynı zamanda belirli bir düşünceye dayalı ilkelerden oluşan doktrin olarak da kabul edilmez². Atatürkçülük, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda çağdaş Türkiye'yi hedefleyen "Ulusal Modernleşme İdeolojisi'dir³. Bu ideoloji, sadece bir görüşe, bir olaya, bir akıma bağlı olmayan, kendisine özgü bir sentezdir.

Atatürkçülüğün fikri temelleri ise Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık olmak üzere altı ilkeye dayandırılmıştır. Altı ok olarak da ifade edilen bu ilkelerden, önce laiklik 1928'de anayasaya girmiştir. 1924 Anayasası'nın ikinci maddesindeki "*Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır*" ibaresi kaldırılmış ve milletvekilleri ile cumhurbaşkanının yaptıkları yeminin dini kurallar yerine namus üzerine içilmesi kabul edilmiştir⁴. Laiklik ilkesinin anayasaya girmesinden sonra, Devletçilik ve İnkılapçılık CHP'nin 1931 tarihli 3. Büyük Kongresi'nde parti programına dâhil edilmiştir. 1935'teki 4. Büyük Kurultay'ında ise altı ilke parti tarafından bir bütün olarak kabul edilmiştir. Daha sonra 1937'de yapılan bir değişiklikte, ilkeler 1924 Anayasası'na girmiştir. Böylece Türkiye

¹ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982, s. 379.

² Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938), 3. Kitap, 2. Bölüm, Bilgi Yayınları, Ankara, Eylül 2010, 2. Baskı, s. 23.

³ İsmet Giritli, "*Atatürkçülük İdeolojisi*", **Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM)**, S. 1, C. I, Ankara, Kasım 1984, s. 67-72.

⁴ Yücel Özkaya, "Altı İlke", **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 8, C. II, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1991, s. 647-674.

Cumhuriyeti'nin 1924 Anayasası'nın ikinci maddesinin ilk bendinde: "*Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimcidir*" şeklinde yer almıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, altı ilke 1935'ten sonra ortaya çıkmamıştır. İlkeler, 1920'de TBMM'nin açılışı ile başlayan, Cumhuriyetin ilanı, Halifeliğin kaldırılması ile gelişen, 1931'de Devletçilik ve İnkılapçılığın da eklenmesiyle tamamlanan bir sürecin sonunda bütünlük kazanmıştır⁵.

CUMHURİYETÇİLİK

Cumhuriyet Arapça halk, ahali, büyük kalabalık anlamına gelen "cumhur" kelimesinden türemiştir. Cumhur, toplu bir şekilde bulunan kavim ya da millet anlamı içerirken Cumhuriyet, iktidarın millete, kamuya ait olduğunu kabul eden devlet şekli demektir⁶. Hukukî bir terim olan "devlet"te egemenliğin kimde olduğu büyük önem taşır. Bu nedenle Atatürk, Cumhuriyet yönetimini, ulusal egemenliği temel alan demokrasi prensibinin en çağdaş ve en mantıklı uygulayıcısı olarak görmüştür. Atatürkçülükte Cumhuriyet kavramına büyük önem verilmesinin temelinde ise Fransız İnkılabının cumhuriyetçi düşünürlerinden J.J. Rousseau'nun etkisi yatar. Rousseau Yeni Osmanlılardan itibaren Türk düşünürlerini de derinden etkilemiştir. Namık Kemal, Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi kuramının İslam devlet anlayışına ters düşmediğini savunmuştur. Mizancı Murat ise bu kuramı Türk aşiret geleneği ile uzlaştırmıştır. Toplum Sözleşmesi kuramının hem İslam ve hem de Türk geleneği ile bağdaştırılabilmesi Atatürk için saltanattan ulusal egemenliğe geçişte güçlü bir destek olmuştur⁷.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1921 Anayasası'nda bir değişiklik yapılarak, "Türkiye Devleti'nin hükümet şekli Cumhuriyettir" ifadesine yer verilmiştir. Bu durum, cumhuriyeti bir hükümet şekli olarak tanımlamıştır. Ancak bu ifade, 1924 ve daha sonraki anayasalarda "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" şeklinde değişikliğe uğramıştır. Böylece Cumhuriyet, hükümet şekli olmaktan çıkarılmış ve devlet biçimi statüsüne getirilmiştir. Yeniden tanımlanan Cumhuriyet kavramına bu kez hukukî olmaktan çok siyasî bir içerik atfedilmiştir. Devlet başkanlığının bir hanedana veya bir kişiye ait olması önlenmiştir. Anayasa hukuku açısından devlet biçimi teknik bir konudur. Oysa bu ilkeyle yapılmak istenen federal bir sistemin ortaya çıkmasına engel olmuştur. Ayrıca daha sonraki anayasalarda

⁵ Turan, a.g.e., 3. Kitap, 2. Bölüm, s. 34.

⁶ Eroğlu, a.g.e., s. 381.

⁷ Şerafettin Turan, "*Türkiye Cumhuriyeti, Yeni Devlet Temeli ve Nitelikleri*", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 3, C. I, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1989, s. 447-462.

yer alan "Türkiye Devleti ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bir bütündür." ifadesi tek yönetimli bir yapıya işaret etmiştir⁸.

Cumhuriyetçilik ilkesi millî egemenlik ilkesi ile iç içe geçmiştir. Atatürk'e göre Cumhuriyet milletin kendi isteği ile oluşmuş siyasî bir yönetim şeklidir ve aynı zamanda devletin de iktidarını ifade eder⁹. Cumhuriyet ile demokrasi arasında da yakın bir ilişki söz konusudur. Demokrasi devletin en yüksek birimlerinden en aşağı basamaklarına kadar halk iradesinin egemenliğine dayanır. Bu yüzden Türkiye'de uygulanan cumhuriyet diktatoryal değil, demokratik cumhuriyettir. Cumhuriyeti yaşatacak tek güç, kamu yararı düşüncesidir. Bu yönüyle de bir kişi veya zümre yararına değil, kamu yararına göre yönetilen devlet şeklidir. Ayrıca ırk, din, dil ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlar aynı hukuk kuralları ile yönetilmekte ve eşitlik prensibi uygulanmaktadır¹⁰. Cumhuriyetçilik Türk anayasalarının temel ve değiştirilemez ilkesidir.

MİLLİYETÇİLİK

Türk İnkılabı'nın dayandığı temellerden birisi de "Milliyetçilik" ilkesidir. Milliyetçiliğe temel oluşturan ise "millet" unsurudur. Millet kelimesi Arapça kökenli olup, aslen din, mezhep, sınıf ve topluluk anlamındadır¹¹. Kelime bu haliyle şimdiki anlamından oldukça uzaktır. Osmanlı toplumunda da başlangıçta Müslümanlık haricinde belirli bir dine ait topluluğu ifade etmek için kullanılmıştır. Millet-i Hristiyanıyye, Ermeni Milleti ve benzeri tamlamalar bu dinlerden olanları tanımlamıştır. Müslümanlar için kullanılan ifade ise "ümme'tir. Bu şekliyle milli mevcudiyet fikri, dinden farklı bir anlam içermemektedir¹². Millet ve ümme kelimelerine bugün ki anlamlarını veren ise Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp milleti dil, din ve ahlakça ve güzellik duygusu bakımından ortak olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan bir topluluk olarak tanımlamıştır¹³. Benzer bir tanımlama 1931'de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti programında; "Millet, dil, kültür ve ideal birlik ile bir araya gelen vatandaşların oluşturduğu siyasî ve içtimaî bir organdır." şeklinde yer almıştır¹⁴. Milleti oluşturan unsurlar ise çeşitlidir. Bu unsurlar; soy birliği, yurt birliği, dil birliği, tarih ve ideal birliği olarak tanımlanabilir¹⁵.

⁸ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. II, ATAM, Ankara 2011, s. 271-272.

⁹ Özkaya, **a.g.m.**, s. 673.

¹⁰ Eroğlu, **a.g.e.**, s. 382-383.

¹¹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitap evi, Ankara 2012, 29. Baskı, s. 754.

¹² Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK, Ankara 1970, s. 333.

¹³ Ziya, Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, MEB, 1000 Temel Eser, İstanbul 1970, s. 22.

¹⁴ Uriel Heyd, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri**, İlgı Kültür Sanat, İstanbul 2010, s. 75.

¹⁵ Mustafa Keskin, **Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**, ATAM, Ankara 1999, s. 3.

Milliyetçilik ise bir fikir akımı olarak millet gerçeğinden hareket eder ve milli menfaati temin etmek amacı etrafında toplanmayı ifade eder. Diğer bir deyişle "Milliyetçilik" ideal ve kader birliğinin yönlerini gösteren bir prensiptir ve toplumu yüceltme amacı güder. Günümüzde milliyetçilik, insanı bir gruba ve bir topluma bağlayan en kuvvetli bağ olma özelliği taşır. Bir millete mensup kişilerin ait oldukları millete karşı besledikleri bağlılık duygusu ve şuuru olarak da ifade edilebilir. Milliyetçilik yalnız bir fikir akımı değil, aynı zamanda bir sosyal politika ilkesi ve uluslararası politikanın da temel unsurlarındandır¹⁶.

Millet ve Milliyetçiliğin Türkler açısından dönüm noktası 20. yy olmuştur. Çeşitli ırk, din, dillere ait toplulukları bir arada yaşatan Osmanlı Devlet'in de milliyetçilik kavramı doğal olarak yoktur. Ancak 1789 Fransız İhtilali sonrasında Osmanlıyı oluşturan farklı toplulukların kopuşu, Türkler açısından milliyetçilik kavramını ortaya çıkarmıştır. 1876'da ilan edilen Kanun-ı Esasi'de devletin dili Türkçe olmuştur¹⁷. Ancak gerçek anlamda şuurlu bir Türk Milliyetçiliği Milli Mücadele sırasında ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal Atatürk milliyetçiliğin Türklerde geç gelişmiş olmasını, "Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok tekâsül göstermiş bir milletiz." sözleriyle ifade etmiştir. Bu geç kalışın sebebi ve çıkış noktası yine kendi konuşmasında şöyle ifade edilmiştir: "...Bizim milletimiz, milliyetinden tegafül edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki akvamı muhtelif hep milli akidelere sarılarak, milliyet mefkuresinin kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopa ile kovulunca anladık. ...Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmazlığımızmış. Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak evvela bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti... gösterelim; bilelim ki milli benliğini bulmayan milletler başka milletlerin şikâridir."¹⁸.

Atatürk Milliyetçiliği ve Esasları

Atatürk önderliğinde başlayan Türk ulusunun kurtuluş savaşı sadece düşmanların yurttan çıkarılması ile ilgili bir süreç değildir. Milli Mücadele daha geniş bir değişime işaret etmektedir. Öncelikle devletin idare şekli değişmiş, Osmanlı Devleti'ni oluşturulan din ve mezhep bağı yerine, kişiler arasındaki bağ Türk Milliyetçiliği etrafında toplanmıştır. Çağdaş ve modern bir toplum öngören bu yeni

¹⁶ Eroğlu, a.g.e., s. 396-397.

¹⁷ Özkaya, a.g.m., s. 652.

¹⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, ATAM, Ankara 1997, 146-147.

Türkiye Devleti bütün kanunlarını toplumun ihtiyaçlarından ilham alarak yapmıştır. Türk inkılaplarının yol haritası beş temel ihtiyaç üzerine sistemleştirilmiştir. Bu temeller;

- Yeni ve modern bir Türk Devleti'nin kurulması
- Din ve mezhep ideolojisinin yerine milliyet ideolojisinin milletçe kabul edilmesi
- Batı uygarlığını meydana getiren bilim ve teknolojiye bağlanması
- Yeni Türk devleti kanun ve kurumlarının günün ihtiyaçlarına göre belirlenmesi
- Bilimin gelişme için tek yol olarak kabul edilmesi, şeklindedir¹⁹.

Türk inkılabı ilk hamlede yeni devletini kurmuştur. Çağdaşlaşma ve modernleşmenin başarılması için yapılacak ilk şey ise millî benliğin ortaya çıkarılmasıdır. Atatürk'e göre Milliyetçilik birçok milleti esaretten kurtarıp, kendi millî bağımsızlıklarına kavuşturmuştur.

Türk milliyetçiliği, milli menfaatleri, kişi, zümre veya herhangi bir fikrin menfaatlerinden üstün tutmayı hedef edinmiştir. Bu yönüyle eşitlik taraftarıdır. Fertler ve nesiller arasında daha şuurlu, ve daha sağlam bir bağlılık yaratmak istemiştir. Türk milliyetçiliğinin başlangıçtaki amacı Türklüğü siyasi bağımsızlığa kavuşturmaktır. Bu nedenle milliyetçilik ve bağımsızlık arasında sıkı bir ilişki kurar. Türk milliyetçiliği, barışçıl ve insancıdır. Özgürlüğe ve insan şahsiyetine değer verir. Atatürk Milliyetçiliği gerçekçidir ve bu yönüyle "Turancılıktan ayrılır. Diğer milletlerin haklarına saygı duyduğu için ırkçılığı benimsemez. Yapıcı ve yaratıcıdır²⁰. Türk Milliyetçiliği, halkçılık ile de yakından ilintilidir. Halkın egemenliğini esas alır. İstilacı asla değildir. Çağdaşlaşmaya açık ve aktiftir. Bilim ve teknik nerede ise alınmalıdır. Her türlü gelişme için uluslararası ilişkilerden yararlanmalıdır. Ancak Türk toplumunun özel vasfı da korunmalıdır²¹.

HALKÇILIK

Arapçadan dilimize giren halk kelimesi, yaratma, yaratış anlamına gelmektedir. Bu haliyle kelime farklı bir mahiyete bürünmüş gibi görünmektedir. Ancak bugün ki kullanılışı gerçek anlamına pek de uzak değildir. Halk 'tan türeyen "mahlûk" yaratılmıştır. Yaratılmış olan ise hiçbir ayrım yapmadan bütün yaratılanları ifade eder. Halk kelimesinin bugün yaygın olarak ifade ettiği de bir ırk

¹⁹ Ergün Aybars, "Atatürk ve Devrime Bakış", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 7, C. II, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1991, s. 443-453.

²⁰ Eroğlu, a.g.e., s. 402-405.

²¹ Özkaya, a.g.m., s. 654-656.

veya bir millete ait bütün insanlardır²². Halk tanımı zaman ve mekâna göre değişkenlik göstermiştir. Türkiye halkı dendiğinde Türkiye'de yaşayan insan topluluğu anlaşılır. Ancak bu tanımlamaya göre Türk olmadığı halde Türkiye'de yaşayanlar da Türk halkı içinde sayılmaktadır. Halkı sosyal bir sınıf olarak ele alanlar ise halkın karşısındaki kitleyi aydınlar, zenginler, imtiyazlılar olarak adlandırırlar. Böylelikle halk bir alt tabakayı tanımlamak için kullanılır²³. Türk inkılabı ise en başından beri halkı sınıfsız bir toplum olarak görmüştür. Atatürk'ün gözünde Türk toplumu sınıfsız bir bütündür ve fertleri arasında hiçbir fark yoktur. Halkçılık siyaseti, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Türk milletini yeni bir anlayış ile çağdaş medeniyet seviyesine çıkarma çabasıdır²⁴.

Halkçılık, halk devleti yani halkın kendi geleceğine egemen olması, bir çeşit siyasi demokrasi olarak kabul edilmiştir. 1921 Anayasası'nın ilk maddesi de egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu söyler. Aynı madde, "İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare esasına müstenit"tir diyerek halkçılık ilkesini ön plana çıkarır. Halkçılıkta devletin siyasî rejiminin halk tarafından ve halk yararına kullanılması esası söz konusudur. 1927'de Halk Fırkası'nın kongresinde Halkçılık programı yer almış ve 1931'deki parti programında halkçılığın esasları açıklanmıştır. Bu esaslara göre; İrade ve hâkimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hâkimiyetin devletin vatandaş ve vatandaşın devlete karşı vazifelerini yerine getirmesi için kullanılması partinin temel hedefidir. Kanunlar önünde mutlak bir eşitliği onaylayan, hiçbir fert veya aileye hiçbir sınıfa imtiyaz tanımayan yurttaşları halktan ve halkçı olarak kabul ederiz. Sınıf kavgaları yerine sosyal düzen ve birliği elde etmek ve menfaatler arasında birbirine zıt olmayacak bir ahenk yaratmak gayesi mevcuttur²⁵.

Atatürk'ün halkçılığı kendine özel bazı esaslara ve vasıflara sahiptir. Öncelikle Atatürk halkçılığı tabiidir. Milletın genel eğilimlerinden yola çıkılmıştır. Orijinaldir. Demokrasiye, sosyalizme ve hatta hiçbir mevcut rejime benzemez. Çünkü Mecliste güçler birliği ilkesi kabul edilmiş ve meclis hükümeti sistemi idari görevi üstlenmiştir²⁶. Atatürk halkçılığı millidir. Millî sınırlar içerisinde millî bir siyaset güdülmüştür. Realist bir yaklaşımla devletin gerçek şartları ve imkanları dahilinde politikalar üretilmiş ve millî hedefler halkın içinde bulunduğu şartlar göz önüne alınarak koyulmuştur. Her şeyin kaynağı halktır. Halkın yararına olan şeylerin bizzat halk tarafından gerçekleştirilmesi esas kabul edilmiştir. Halka rağmen değil onunla beraber hareket etmek ön plandadır²⁷. İlmidir. Halkın bir kişinin peşinden

²² Cezmi Eraslan, **Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, Mayıs 2003, s. 12.

²³ Eroğlu, a.g.e., s. 415.

²⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. II, s. 280-281.

²⁵ Özkaya, a.g.m., s. 654-667.

²⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. II, s. 283-284.

²⁷ Eraslan, a.g.e., s. 195-213.

gitmesinden ise ilim ve fennin peşinden gitmesi telkin edilmiştir. Bütün fertleri kucaklayıcıdır ve hem bugüne ve hem de geleceğe karşı sorumludur²⁸.

Ayrıca Atatürk halkçılığı toplumun bütün kesimlerini ekonomik bakımdan aynı seviyeye, en azından refaha ulaştırmayı da hedeflemiştir. Sosyal adalet, sosyal güvenlik ve ekonomik haksızlıkların giderilmesi halkçılık programında yer almıştır. Sınıflar yoktur ancak çalışma grupları vardır. Küçük çiftçiler, sanayiciler, esnaf, amele, işçi, serbest meslek sahipleri, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccarlar bu çalışma gruplarıdır. Milli servetin eşit dağıtılmasında tüm bu grupların haklarının fazlasıyla gözetilmesine çalışılmıştır²⁹.

LAİKLİK

Türk inkılabında laikliğin gelişmesi kademeli bir yol takip etmiştir. Laiklik ilkesi kavram olarak inkılabın ilk yıllarında yer almaz. Önce devlet hayatında, siyasî yapıda, hukukta, eğitimde, sosyal hayatta bu anlayış adım adım gerçekleştirilmiş, daha sonra temel ilkelere biri olarak ilan edilmiştir. Kelime Türkçeye Yunancadan geçmiştir. Eski çağlarda Laik kelimesi rahipler sınıfına ait olmayan anlamında kullanılmıştır. Hristiyanlar ise din adamları dışında kalan inanmışlar topluluğunu bu şekilde tanımlamışlardır. Zaman içerisinde felsefî bir yaklaşımı yada devlet ile din arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılır olmuştur. Laik yada laiklik kelimesi, farklı ülkelerde farklı anlamlar kazandığı gibi aynı ülkede değişik dönemlerde de farklı anlamlar yüklenmiştir³⁰.

Laiklik; felsefî, siyasî ve hukukî açılarından değişik şekillerde açıklanabilir. Felsefî olarak, akla dayalı düşünce ile dine dayalı düşüncenin birbirinden ayrılmasıdır. Siyasî olarak, dünya ve devlet işlerinin din alanından ayrılması, birbirine karışmaması anlamına gelir. Kişisel olarak akıl ve vicdanın hür olduğu belirtilerek bir özgürlük alanı oluşturur. Aynı zamanda kişilerin dinî inançları yüzünden baskı ve ayırım görmemeleri ilkesini ifade eder. Hukukî olarak ise devlet yönetiminde kanun koyucuların dinin şartlarını ön planda tutarak sosyal hayatı düzenlememeleri demektir³¹.

²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. II, s. 285-287.

²⁹ Özkaya, a.g.m., s. 670-671.

³⁰ Turhan Feyzioğlu, "Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik", Atatürkçü Düşünce, ATAM, Ankara 1992, s. 105-163.

³¹ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. II, s. 291.

Laiklik Batı toplumunda, XI. yy da İtalya ve Fransa'da ilk kez din dışında eğitim veren üniversitelerin kurulması ile ortaya çıkmıştır. Bu ilk laik eğitim kurumları Rönesans döneminde bilimin ve sanatın din çemberinden çıkmasını sağlamıştır. Reform ise vicdan özgürlüğünü Batı toplumuna yerleştirmiştir. ABD'nin kuruluşunda yayımlanan Virginia İnsan Hakları Bildirisi ile herkesin dininin gereklerini vicdanına göre yerine getirme hakkına sahip olduğu ilan edilmiştir. Fransız İhtilali'nde ise laiklik Amerika'da geçirdiğinden farklı bir yol izlemiştir. Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi'nde, rahiplerin savundukları "devlet dini" kavramı kabul edilmemiştir. Amerika'daki gibi bir sonuç elde edilememiş ise de Fransız İhtilali din ve vicdan özgürlüğüne, düşünce özgürlüğü çerçevesinde yer vermiştir. Kabul edilen hükme göre: "Hiç kimse dinî bile olsa düşüncelerinden ötürü rahatsız edilemez.". Böylece din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılma süreci başlamıştır. Fransa'da Napoleon Bonaparte döneminde yürürlüğe konan Medeni Kanun ile Laik anlayış hukuk düzenine yerleşmiştir. Ancak Fransa da bile laikliğin toplumsal yaşama yansması ancak 1905'te çıkarılan bir yasadan sonra gerçekleşmiştir. Bu yasa ile dini kuruluşlar kapatılmış, manastır mensupları ülke dışına çıkmak zorunda kalmıştır³²

İslamiyet'in kabulünden önce Türk Devletlerinde ise hanlar dinî başkan sıfatını taşımamışlardır. Orta Asya Türklerinin mensup olduğu Şamanizm'de ruhanî liderler, devlet işlerine karışmazken, Türkistan'daki Türk hanlıklarında döneme göre oldukça ileri sayılabilecek din hürriyeti söz konusudur. Değişik dinlere bağlı kişiler bir arada yaşayabilmıştır³³. Osmanlı Devleti ise başlangıçta, daha çok padişahlar tarafından konan hukuk kurallarının oluşturduğu örfî hukukla yönetilmiş, teokratik devlet niteliği giderek artmıştır. Ana kanun olarak şer'î hukuk ön plandadır. Şariat hükümlerinin giderek büyüyen devletin sorunlarını çözmesi güçleşmiştir. Müslüman ve çeşitli din, ırk, dil ve örfilere bağlı toplumun yönetilmesi için padişahlar zaman zaman kanunnameler yayınlamışlardır³⁴.

Batıdaki reform ve laikleşme hareketleri Osmanlı Devleti'ni ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısında etkilemiştir. Laiklik kavramı, her alanda ikili bir anlayışın yaşanmaya başladığı Tanzimat Döneminde düşünce hayatına girmiştir. Tanzimat ile birlikte medreseler dışında temel yada mesleki eğitim veren okulların açılması ilk adım olmuştur. Bunu hukuk alanındaki düzenlemeler takip etmiş, devlet yönetiminde sadece şer'î hükümlerle hareket edilmesinin gerekli olup olmadığı tartışılmıştır³⁵. Bir

³² Turan, a.g.e., C. II, s. 41-42.

³³ Feyzioğlu, a.g.m., s. 111.

³⁴ Özkaya, a.g.m., s. 648.

³⁵ Turan, a.g.e., C. II, s. 442-43.

yandan yargılama ve ticaret hukuku gibi alanlarda laik nitelikli Batı kanunları benimsenirken, diğer yandan aile ve miras hukuku konularında dinî kurallara bağlı kalınmıştır.

Cumhuriyet dönemine kadar Tanzimat ile başlayan düalizm devam etmiş I. ve II. Meşrutiyet bu konuda cesur adımlar atamamıştır. Atatürk dinî ve etnik açıdan çeşitli grupların yaşadığı ülkede, iç huzuru sağlamak için hukuk birliği ve laik hukuku devlet politikasının temeli haline getirmiştir. Devletin temelindeki ikinci nokta da birleştirici olan dil, tarih ve kültür birliğine dayalı millet anlayışını hakim kılmaktır. Birbirinden ayrı gibi duran bu iki ilke arasında derin bir bağ mevcuttur. Laiklikle birlikte ilk kez aynı dinden olmayı ifade eden ümmet kavramı yerine ulus, millet kavramı geçmiştir³⁶.

23 Nisan 1920'de Ankara'da meclisin toplanması ile yeni devletin hukuki temelleri atılmıştır. Meclis'te "BMM'nin üstünde hiç bir kuvvet olmadığı"nın ilanı teokratik devlet yapısının devam etmeyeceğinin işaretidir. 1921 Anayasası'nda hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu, yürütme ve yasama yetkisinin milletin yegâne temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde toplandığı ifade edilmiştir. Böylece dine ve saltanata dayalı rejimin temelleri ortadan kaldırılmıştır³⁷. 1922'de Saltanat'ın kaldırılması, 1923'te Cumhuriyet'in devletin yönetim biçimi olarak ilanı ve nihayet 3 Mart 1924'te Halifeliğin lağvedilmesi ile laikleşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bundan sonraki adım Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile farklı dünya görüşüne sahip insanların yetişmesine neden olan ikili eğitim sisteminin birleştirilmesi, laik ve örgün eğitime geçilmesidir. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ve Türk Medenî Kanunu'nun kabulü ile de toplum yaşamında laik anlayış yerleştirilmiştir. 1937'de anayasanın birinci maddesine Türk Devleti'nin laik olduğu eklenerek nihai noktaya ulaşılmıştır³⁸.

Türk inkılabının temel prensibi olarak değerlendirilen laiklik modern devletin bir vasfı olarak ortaya çıkmıştır. Devletin laikleşmesi ile dinin devlet hayatında siyasî bir fonksiyona sahip olması engellenmiştir. Ancak din işleri bir kamu hizmeti sayılmış ve Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Laiklik aynı zamanda batılılaşmanın ve çağdaşlaşmanın da gereği olarak görülmüştür. Laiklik kişileri dini inançlarını seçme ve yaşamada serbest bırakırken, kişisel hakları da güvence altına almıştır. Türk inkılabı dine karşı olmamış, dinin menfaatler uğruna kullanılmasına karşı çıkmıştır. Laiklik anlayışı hiç bir şekilde dine karşı değildir³⁹. Laiklik ilkesiyle çağdaş hukukun temel niteliklerinden olan hukukta

³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. II, s. 294.

³⁷ Feyzioğlu, a.g.m., s. 123.

³⁸ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. II, s. 295-296.

³⁹ Eroğlu, a.g.e., s. 431-432.

teklik ve genellik yakalanabilmiştir. Türk insanı en ileri ülkelerin vatandaşlarıyla eşit hak ve güvencelere sahip olmuştur. Laikliğin temel alınması ile birlikte hukuk alanında da toplumun sorunlarını çözümleyecek yenilikler yapılabilmektedir⁴⁰.

DEVLETÇİLİK

Devletçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın özelliklerini gösteren ve uygulamalara yön veren temel ilkelerdendir. Günümüzde devlet anlayışı, klasik kamu hizmetinin bir hayli ötesine geçmiştir. Devlet bu klasik görevinin yanı sıra toplum yararına olmak üzere çok daha geniş ve yaygın hizmetleri yapmaktan sorumlu tutulmuştur. Devletin ekonomik, sosyal ve kültürel alana yayılışı ortak ihtiyaçların devlet tarafından yapılması gereğinin bir sonucudur. Devlet, zaman içinde ortak ihtiyaçları karşılamak için bazı teşkilatlar kurmak zorunda kalmıştır. Türk inkılabındaki Devletçilik, devlet yetkilerinin artması, genişlemesi ve kamu hizmetlerinin yayılması demektir. Diğer bir deyişle, Devletçilik, devletin daha önce girmedikleri alanlara karışması, katılması ve müdahalesidir⁴¹.

Devletçilik ilkesi, Kurtuluş Savaşı sırasında yakıp, yıkılan ülkenin en kısa zamanda yaralarını sarması, kalkınması ve Batı'nın refahına kavuşması amacıyla benimsenmiştir. Devletçilik, ülkedeki burjuvazinin güçsüzlüğünden kaynaklanan eksikliğin devlet eliyle giderilmesidir⁴². Bu nedenle ekonomik anlamda kişilerin yapamayacağı büyük yatırımları devlet üstlenmiştir. Bu ekonomik modelde özel sektörün yanında, kamu yararının gerektirdiği alanlarda devlet müdahil olmuştur. Bugün karma ekonomi olarak adlandırılan sistemde devletin tüm alanlarda hizmeti üstlenmesi ana hedef değildir. Bu yüzden Devletçilik, her ekonomik faaliyetin sadece devlet tarafından yapılması anlayışına bağlı kolektivismden farklıdır. Devlet, bireylerin ekonomik alandaki özgürlük ve girişimlerinin önünde engel değildir. Ama bireysel faaliyet ve girişimlerin yetersiz kaldığı noktada devlet sorumluluk almalıdır⁴³.

Bu anlayışla 1923-1931 arası dönemde özel teşebbüse ekonomide önemli bir yer verilmiştir. Nitekim bu dönemde İzmir İktisat Kongresi toplanmış (1923), İş Bankası (1924) ve Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş (1925), Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edilmiştir(1927). Bu gelişmeler kalkınmada

⁴⁰ Gülnihal Bozkurt, "Atatürk'ün Hukuk Alanında Getirdikleri", *ATAM*, S. 22, C. VII, Kasım 1991, s. 45-53.

⁴¹ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 433.

⁴² Emre Kongar, *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2002, 6. Baskı, s. 318-320.

⁴³ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, ATAM, Ankara 2007, 3. Baskı, s. 93.

özel kesime ağırlık veren iktisadi politikanın ürünüdür. Devletçilikte bu dönemde yatırımların özel kişilerce yapılmasına dikkat edilmiştir⁴⁴. Bir taraftan Osmanlı Devleti'nden kalan genel borçlar ödenirken, diğer taraftan da yabancıların elindeki demiryolları, su, telefon, liman, metro, havagazı gibi alt yapı ile ilgili tesislerin millileştirilmesine çalışılmıştır. Şahsi birikimlerin yeterli olmaması üzerine de fabrika, demiryolu, karayolu ve limanlar devlet tarafından yapılmıştır⁴⁵.

Devletçiliğin yoğun olarak uygulanmaya başlaması ise özellikle 1929'da Dünya'nın içine düştüğü ekonomik buhrandan sonra olmuştur. Dünya'da yaşanan kriz yeni Türkiye'yi dışa daha kapalı bir hale getirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında şahsi teşebbüslere öncelik verilirken, ülkenin mümkün olan en kısa sürede kalkınması ve refaha erişmesi için devletin ekonomi ile fiilen ilgilenmesi kabul görmüştür. 1931 yılında CHP'nin 3. Kurultayında kabul edilen bu karar ile devletçilik parti programına girmiştir⁴⁶. 1932-1939 dönemi planlı devletçilik dönemi olarak adlandırılır. Bu dönemde devlet işletmecilik konusundaki tavrını değiştirmiş ve daha aktif rol oynamaya başlamıştır. Bir önceki dönemde tüm teşviklere rağmen yerli özel teşebbüs yatırımda gereken başarıyı sağlayamamıştır. Ayrıca yabancı sermaye girişi de olmamıştır. Bu nedenle 1932 yılında peş peşe çıkarılan kanunlar ekonomik hayata müdahale eden kanunlardır. Devlet Sanayi Ofisi ile Sanayi ve Kredi Bankası'nın kurulması, iskele ve limanlar arasındaki posta seferleri hizmetinin devlet idaresine girmesi ve hükümet tarafından Ziraat Bankası'na buğday satın aldırılmasına dair kanunlar Devlet'in işletmecilik alanındaki müdahalesidir⁴⁷. 1935'deki CHP kurultayında ise Devletçiliğin tanımı daha da genişletilmiştir.

Devletçiliğin birinci amacı, geri kalmış bir ülkeyi hızla kalkındırmasıdır. İkinci amaç ise toplumsal alanda sosyal adaleti sağlayacak yöntemleri kullanmaktır. Bu nedenle Devletçilik ilkesi ekonomik olduğu kadar sosyal bir politikadır⁴⁸. Atatürk'ün devletçilik anlayışı planlı bir ekonomiyi öne çıkarmıştır. Plan, mevcut kaynakların en gerçekçi şekilde kullanılmasını sağlayan yöntemdir. Devletçilik, özel sektörle resmi sektörü, özel teşebbüsle devleti girişimci olarak bir arada görmüştür. Türkiye'nin iktisadi politikasında devleti, yapıcı, yönetici ve düzenleyici olarak görür. Kalkınma sürecinde şartlara göre, bireysel girişimin yanı sıra kamu yararına olmak üzere devlete de sorumluluk verilmiştir. Devletçilik ilkesi ekonomik kalkınmada yeterli ilerleme görüldükten sonra gevşetilmiş ve giderek yerini serbest piyasa ekonomisine bırakmıştır⁴⁹.

⁴⁴ Dündar Sağlam, "Devletçilik İlkesinin Gelişmesi ve Günümüzdeki Sonuçları", **Ekonomik Yaklaşım**, S. 4, C. II, Gazi Üniversitesi, Ankara, İlkbahar 1981, s. 71-98.

⁴⁵ Özkaya, **a.g.m.**, s. 665.

⁴⁶ Özkaya, **a.g.m.**, s. 664.

⁴⁷ Sağlam, **a.g.m.**, s. 75-76.

⁴⁸ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. II, s. 295-296.

⁴⁹ Kocatürk, **a.g.e.**, s. 93-94

İNKILAPÇILIK

Toplumlar sürekli bir değişim içindedir. Yeni ihtiyaçlar, toplumlara yeni düzenler getirir. Tarihi ve sosyal gelişmeleri kavrayarak, toplumun ihtiyaçlarını belirlemek ve bunu karşılayacak politikalar üretmek toplumların devamı için zorunluluktur. Toplumlar bu değişimleri gerçekleştiremediklerinde çağın gerisinde kalırlar. Zaman zaman yapılan değişiklikler her ne kadar toplumda bazı ilerlemelere kapı aralasa da bazen kökten bir değişiklik gerekir. Bu, toplumu inkılaplara götüren süreçtir.

İnkılap Arapça "kalb" kökünden türemiştir. Kalb "*değiştirme, diğer bir kalıba sokma*" anlamı taşırken⁵⁰ inkılap, "*değişme, bir halden başka bir hale dönmeyi*" ifade eder⁵¹. Toplumların değişim ve dönüşümleri de kelime anlamına uygun olarak inkılaplarla tanımlanır. Genel olarak inkılap, "*halk hareketi olarak mevcut düzeni zor kullanarak yıkmayı ve sonra yıkılan düzenin yerine yeni bir düzen kurmayı*" anlatır. İnkılap basit bir olay değildir. Yeni bir hukukî düzenlemenin hareket noktasıdır. 18. yy dan itibaren toplumlarda kökten değişimler söz konusu olmuştur. Toplumun mevcut düzeninin gelişmeye engel olması, iktidarların tarihi ve sosyal gelişmeler karşısında direnmeleri inkılabın halk hareketi olmasının nedenidir. İnkılap kaçınılmaz gelişmenin sert ve çabuklaştırılmış şeklidir. Aynı zamanda iktidarı yenileştirme ve güçlendirme gibi tarihi bir işlev de üstlenmiştir⁵².

Her inkılap hareketi yeni bir dünya görüşünün uygulanmasıdır. Bu yüzden toplumda etkili ve kökten değişikliği hedefleyen inkılap hareketi, yeni görüşe uymayan eski hukuki ve siyasi düzeni ortadan kaldırmak ister. Böylece eski düzenin yerine kendi görüşüne dayalı yeni bir hukuk ve siyasi düzen getirilir. İnkılapların gerçekleşme şekilleri toplumdan topluma farklılıklar gösterebilir. Fakat inkılap hareketlerinin ortak özellikleri vardır. İnkılap ile gerçekleşen yeni düzenin eskiye oranla daha ilerici bir nitelik taşıması bu ortak özelliklerden biridir. Ayrıca toplumsal dönüşüm ve yenileşme hareketlerinin halk tarafından benimsenmesi gerekir⁵³. Türk inkılabı da bu genel çerçeveye içerisinde değerlendirilmelidir. Yaklaşık iki yüz yılı aşkın bir süre devam eden yenileşme hareketlerinin başarısızlığı köklü bir değişimi zorunlu kılmıştır. Siyasi rejimin yıkılarak Cumhuriyet'in kurulması köklü değişimi ifade eder. Var olan kurumların yerine ülkeyi çağdaş milletler seviyesine çıkaracak yenilerinin

⁵⁰ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 1078.

⁵¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2012, 29. Baskı, s. 505.

⁵² Eroğlu, a.g.e., s. 4.

⁵³ *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. II, s. 300-302.

konması inkılap hareketlerinin özüne işaret etmiştir. Atatürk inkılaplarının temelinde çağdaşlaşma yatar. Ülkeyi ileriye götürecek hamlelerin atılması için hukuki, ekonomik, kültürel inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Kısa süre içinde köklü değişikliklerin yapılabilmiş olması büyük bir başarıdır. Atatürk inkılapları durağan değil, dinamiktir. Böylece toplumun çağın gerisinde kalması önlenmiştir⁵⁴.

İnkılapçılık ilkesi ise Türk inkılabının durmaması, daima gelişmesi ve ilerlemesi için diğer ilkelerle birlikte altıncı ilke olarak kabul edilmiştir. İnkılapçılık, bir taraftan çağı yakalamak için yeni inkılapların gerçekleştirilmesini öngörürken, bir taraftan da yapılan inkılapları korumak ve sahip çıkmaktır. Atatürk toplumun gelişiminin devamı ve bu devamlılığın sürmesi için inkılapların güvence altına alınmasını hedeflemiştir⁵⁵. Zorluklar altında yapılan inkılapların istismarını önlemek, yenilikleri takip edip, uygulamak İnkılapçılığın amaçları arasındadır. Ayrıca yaratıcı düşüncenin ortaya çıkarılması, bilim ve teknolojinin kullanılması ve çalışkan bir toplum ortaya çıkarmak inkılapların nihai hedefleri arasındadır⁵⁶.

⁵⁴ Özkaya, a.g.m., s. 658.

⁵⁵ Refik Turan-Mustafa Safran, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Okutman Yayıncılık, Ankara, Şubat 2009, 15. Baskı, s. 258.

⁵⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. II, s. 310.

NELER ÖĞRENECEĞİM?

- Hukuk Alanında Yapılan İnkılaplar
- Sosyal alanda yapılan inkılaplar

HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

a. Hukukun Tanımı

Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasalar bütününe hukuk adı verilir. Bir ülkede, devlet-birey ilişkilerini ve bireyler arası ilişkileri düzenleyen ana unsur hukuk kurallarıdır.

Günümüzde ekonomiden eğitime, asayişten kültüre, her alanın çalışma prensipleri, düzeni ve yaptırımları kanunlarla belirlenerek koruma altına alınmıştır. Devlet ve toplum düzeninin aksamaması için hukuk kurallarının ihtiyaçlara cevap verebiliyor olması gerekmektedir. Ayrıca, sürekli değişimin söz konusu olduğu modern çağda hukuk kurallarının da değişimi takip edebilmesi, oluşabilecek hukuki boşluklara izin verilmemesi önemlidir.

b. Osmanlı hukuk sistemi ve hukuk alanında inkılâba duyulan ihtiyaç

Şer'i hükümlere dayanan Osmanlı hukuku, Kur'an, Hadis, İcma ve Kıyas olmak üzere dört ana kaynaktan beslenmekteydi. Kadı tarafından başkanlık edilen ve dava görülen mahkemelerde, öncelikle Kur'an hükümlerine bakılır, sorunu çözecek hüküm burada bulunamazsa hadislerle başvurulurdu. Kur'an ve hadislerle sonuç alınamayan davalarda, icma ve kıyas ile neticeye ulaşılmaya çalışılırdı. İcma, İslam alimlerinin Kur'an, hadis ve kıyastan yararlanarak, bir konuda verdikleri ortak hükümlerdi. Bu hükümlerin cevaplayamadığı durumlarda son çare olarak kıyasa, yani daha önce benzer davalarda verilen kararlara bakma yoluna gidilirdi. Osmanlı hukukunun mevcut yapısı 20. yüzyıla gelindiğinde, devlet ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak bir hal almıştı. Benzer davalarda, mezhepler arasında farklı yorumlar olduğu gibi aynı mezhep içerisinde dahi birbiriyle çelişen kararlara rastlanabiliyordu.